

GEORGES YOUNG'UN İSTANBUL FETHİNİ DEĞERLENDİRMESİ

M. Asım Yediyıldız

1964 yılında Ordu Aybastı ilçesinde doğdu. 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni 1984 yılında bitirdi. 1985-1987 yılları arasında Yozgat İstiklal Lisesi Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenliği yaptı. 1987 yılında Uludağ Üniversitesi'ne Araştırma görevlisi olarak atandı. 1989'da Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisansını, 1995 yılında da doktorasını tamamladı. 1996 yılında U.Ü. İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı'nda Yard. Doç. olarak tayin edildi. 1998-2001 yılları arasında Türkmenistan Mahdumkulu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği ve idarî görevlerde bulundu. Evli ve iki çocuk babasıdır. Hâlen U.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Kendisinin muhtelif dergilerde yayınlanmış makaleleri ve çevirileri bulunmaktadır. Yazarın ayrıca Arasta Yayınları arasında "Şer'îye Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İkinci Yarısında Bursa Esnafları ve Ekonomik Hayat, (Bursa 2003)", adlı bir eseri çıkmıştır.

Bu tebliğde, İngiliz yazar Georges Young'un, İstanbul'un Osmanlılar tarafından fetihini nasıl değerlendirdiği, 1948 yılında İngilizce'den Fransızca'ya "Constantinople depuis les origines jusqu'à nos jours" adıyla çevrilen ve "Kökenlerinden Günümüze İstanbul" adıyla Türkçeye aktarabileceğimiz eserden hareketle belirlenmeye çalışılacaktır⁽¹⁾. Fakat daha önce, eserin Fransızca mütercimlerinden M. TENNE'nin Young'un eseri hakkında bir tespitini hatırlatmak istiyoruz. Ona göre eserde hakim olan fikir, "Hristiyan bir şehir olan İstanbul'un bir gün yeniden Hristiyan olabileceğidir."

Young, "fethi", eserinin "Osmanlı Fethi" kısmında anlatır ve bu olayı Osmanlı devletinin mutlak bir başarısı olarak görür. Bunun sebeplerini anlayabilmek için de Grek İmparatorluğu'nun çöküş nedenlerinin bilinmesi gerektiğini ifade eder. Young'un anlatısında hakim olan bakış evrimci bir perspektiftir. Bundan dolayıdır ki o, bir toplumun başarısının ötekini zafiyetiyle açıklanması gerektiğini düşünür. Daha doğrusu bir toplumun, tarihî gelişiminin en zayıf noktasında iken diğer toplumlar tarafından mağlup edilmesini kaçınılmaz bir sonuç olarak değerlendirir. Dolayısıyla ona göre Osmanlı'nın başarısı, Grek toplumunun bu dönemdeki bazı yapısal özelliklerinden kaynaklanmıştır; Bunların başında idareci sınıfın, Saray'da, zenginliği sayesinde soy ve inanç yönünden toplumla bağı kalmayan bir kast sınıfı oluşturması gelmektedir. Roma inancı üzerine kurulan İmparatorluk prestij ve Grek aydınlanmasından kaynaklanan zihni gelişim, böyle bir despotizm ortamında uzun süre devam edemezdi. Görüldüğü üzere yazar, başarısızlığın nedenleri arasında Bizans yöneticilerinin halk ile kopukluğunu göstermektedir.

Yazar, Greklerle ilgili yaptığı bu temel tespitten sonra, Osmanlı'nın gelişimini merak eder ve bunu açıklamanın kolay olmadığını belirtir. Osmanlıların, fanatik bir haçlının gözünde askerî bir sistemle bütünleştirilmiş barbar kabilelerden oluşmuş bir birlik olarak görüldüğünü söyler ve bunu dikkate alarak şu soruyu sorar; her ikisi de feodal ve fanatik yapılara sahip olmalarına rağmen, nasıl oluyor da İstanbul'da Osmanlılar bir devlet kurabildikleri halde, Hristiyanlar bir Latin İmparatorluğu kuramamışlardır? Young'a göre bu, ancak Osmanlı devlet yapısının anlaşılmasıyla cevaplanabilir. Ona göre, Osmanlı devleti son asırlara kadar dış görünüşü bakımından despotik bir yapı arz etse de, aslında demokratik bir yönetim sergi-

lemiştir. İkinci olarak, gelenekleri ve yapısı bakımından Türklerin Grekler ve Latinlere nazaran daha eşitlikçi olduğunu vurgular. Bu başarıda, Türklerin Bizans geleneklerini kendi karakter ve kapasiteleriyle bütünleştirilmelerinin de önemli rol oynadığını düşünür. Nitekim Osmanlı devleti, XV. asırda İstanbul'u başkent yapmaya karar verdiği sırada Grek yönetiminden daha üstün bir yönetim biçimine sahiptir. Çünkü bunun gerisinde farklı kültürlerden meydana gelmiş bir medeniyet geleneği mevcuttu. Hanedanlık, kadılar ve yetkin beyler tarafından desteklenmekteydi. Osman'ın adaleti şöhret bulmuştu. Finlay'den naklen Young, Orhan Gazi'yi modern zamanların en büyük yenilikçisi olarak tasvir etmektedir. Ayrıca ilk Osmanlı kanunları Bizans kanunlarına göre daha avantajlıydı. Bu küçük Osmanlı aşireti, devletini, adalete saygısıyla yaşatmayı başardığı gibi dürüst bir idareye de sahipti. İşte bundan dolayı Osmanlı idâresi Hristiyanlar tarafından kolayca kabul edilmişti.

Öte taraftan Osmanlılar, Hristiyanlarla sağlıklı ilişkiler kurmalarına yol açan kaliteye önem vermekteydiler. Nitekim Orhan Gazi, iktidar gücünü zayıflatmadan soylular sınıfıyla bütünleşmeyi başarmıştı. Soylu vassallerden meydana getirdiği askerî ve sivil iki kast sınıftan oluşan bir yönetici sınıf kurmuştu. Young, bunun kendi dillerinde "kan haracı" olarak nitelendirilip kınandığını belirtir. Haraçgüzârların çocukları yeniçeri yapılmak üzere asker veya bürokrat olarak yetiştirildi. Bu iki kategori ücretlerini devletten alıyorlar ve böylece maddi ihtiyaçları çözülmüş oluyordu. Yetiştirilmelerinde kabiliyetlerine de dikkat ediliyordu. Hiç şüphesiz Bizans devletinde de yetenekler gelişebiliyordu, ama bu daha özel bir şekilde yapılmaktaydı. Bununla birlikte bazı istisnalar da yok değildi. Mesela hadımağası Narsés, büyük bir general oldu, Kantakuzenes ise tahta oturdu. Fakat "iktidar" her hal ü kârda belli bir sınıfa aitti. Bu sınırlama daha sonra kilise yönetimi için de yapıldı. Kısacası bu ilk Osmanlı yönetiminin mükemmelliği sivil sistemden daha az etkili değildi.

1-Age., s. 153-165.

Resim 1; Genç Fatih Çizim Fahri Arkun (Türk İstanbul, Reşat Ekrem Koçu, İstanbul 1953 s.22-23)

Resim 2; 1575'te Hipodrom, Ayasofya, Dikilitaş, Yılanlı ve Örne sütünü (İstanbul, S. Yeranosimos, Osmanlı Bankası Yay. İstanbul 2000 s, 84

Young, çizdiği bu ilk Osmanlı idaresinin genel panoramasının, İstanbul'un fethini açıkladığı görüşündedir. O bu hadiseyi, barbarlığın medeniyete karşı saldırısından daha başka bir şey olduğunu belirtir. Zira Helenlerin Türklerden memnun olduklarını ve bu memnuniyet sebebiyle de onları taklit ettiklerini vurgular; O devirde ata binme ve ok atma yarışlarının, günümüzdeki kovboy gösterileri kadar yaygın oluşunu örnek olarak verir.

Young, ayrıca, İstanbul Rumlarının Türk esaretinden kurtulmak için karşılarna çıkan pek çok fırsatı da kaçırdıklarını yazar. Zira, Doğu Tatarları ile Doğu Macarlarının kendilerine sunduğu fırsatlardan yararlanamamışlardır. VI. Jean, XIII. Konstantin olan kardeşi Spart despotunun Türklerle karşı başlattığı isyanı desteklemekten kaçınmıştır. Böylece Osmanlı sultanları bu konjonktürde rahat hareket etme imkanı bulmuşlardır. Tam bu sırada barışçı Murad 1451'de vefat etmiş yerine tutkulu ve genç II. Mehmed geçmiştir. Yeni sultan, iyi yetişmiş, yetenekli bir kimse olup Türkçe'den başka beş dil bilmektedir. Öte yandan Edirne'deki saray, gerek Batı Avrupa gerekse Küçük Asya için parlak politik bir merkez haline gelmişti. Diğer yönlerdeki yayılma hareketleri çok değerliydi. Grek imparatorluğunun anahtarı olan Kostantinopl'un düşmesi kaçınılmazdı. Zevk düşkünü ve hilebaz Jean VI diplomasiyle bir defa daha krizi ateşleyecekti. Konstantin hususî kötülüklerden sorumluydu. Nitekim bir basiretsizlik örneği sergileyerek şehzade Orhan'ı korumak için aldığı yardımların artırılmasını Sultan'dan istedi. Bu durum Grek askerleriyle birlikte olduğundan şüphelenilen veziriâzam Çandarlı Halil Paşa'nın işini daha da zorlaştırdı. Çünkü o, barış yanlısıydı.

Fatih bunun üzerine fetih kararını daha da netleştirdi ve Boğaz'da Rumeli hisarının yapılmasını emretti. Böylece II. Mehmet, boğazı kontrol altına alıp deniz yoluyla şehre gelen erzakın geçişini durduracak ve Kuzey'den İstanbul'a gelecek yardımları önlemiş olacaktı. Gerçekte ise, denizde Türklerden daha kuvvetli olan Venedikliler Greklere izin veriyorlardı.

Konstantin bunu protesto etti. Fakat ona Sultanın vasalı olduğu hatırlatıldı. Çatışmalar birbirini izledi. Grekler Türkleri bir kiliseyi yıkmaktan ve çiftçilerin ellerindeki mahsulü almaktan engellemeye çalıştılar. Sonunda Türkler harp ilan etti, Konstantin ise şehri savunmaya girişti.

Ne var ki, Greklerin bu sırada kuvvetli bir orduları yoktu. Çünkü uzun bir zamandır ordu besleme alışkanlığını terk etmişlerdi. Ortodokslukları da birleşik bir imparatorluğa dayanmıyordu. Young, Rumların Mehmed'i, sapsık İstanbul'a tercih ettiğini yazmaktadır. Gerçekten de Grandük Notaras, İstanbul'da Osmanlının sarığını görmeyi Papanın tacını görmeye üstün tutmuştu. Ayrıca Latinler Grek imparatoru için savaşmayı da reddediyorlardı. Bir yardım çağrısına Kutsal Papa küçük bir ordu ve biraz para ile Kardinal İsidore'u gönderdi. Dönüşte 12 Aralık 1452'de Ayasofya'da Roma kilisesi ile birleşmeyi kutlayacaktı. Ama bu mümkün olmadı. Zira Ortodokslar katedrali terk ettiler. Bunun nedeni onları bir şeytan olarak görmeleriydi. Scholaris'in dinî bir isyanı kıskırtması ve daha sonra Papaz Gennadius'un başkanlığında Osmanlı devletiyle Ortodoks kilisesini birleştirmesi bunu teyit etmektedir. Bu sayede keşişler fetih sonrasında kiliselerine kolayca dönebilmişlerdi. Bizans eserlerinin de çok azı tahrip edilmişti. Georges, iç bünyedeki bu parçalanmanın, fethi kolaylaştırdığını vurgulamaktadır.

Nihayet atılan toplarla kale duvarları tahrip edildi. Zaten duvarlar da bu toplara dayanacak durumda değildi. Barut rezervleri yetersiz olan Grekler, taş atan eski harp makineleriyle savunmada başarısız kalıyorlardı. Gerek denizden gerekse karadan savunmanın büyük bir kısmı İtalyanlara aitti. Savunma yapan asker sayısı yalnızca 9000 civarındaydı. Ve bunun yarısı Greklerden oluşmaktaydı.

Mehmed kışı merkezde harbin bütün planlarını yapmakla geçirdi. Büyük bir top yaptırdı. Bunu top ve ejder dökmekte usta olan Urban adlı bir Macar'ın hizmetleri sayesinde gerçekleştirdi. Rumeli Hisarı için Boğaz'ın karşı yakasına büyük taşlar atacak bir top yapıldı. Bir kalibr çapında duvarları dövebilecek ikinci bir top daha inşa edildi. Young bu topu bir Osmanlı tarihçisinin gururla anlattığını yazmaktadır. Young da söz konusu topların o zamana kadar yapılanlardan üstün olduğunu kabul eder.

Young anlatısına seferin cereyanından bahsederek devam eder ve kısaca şunları dile getirir; 320 gemiden oluşan bir filo ve 1200'ü yeniçeri, 20.000 süvariden oluşan 70.000 kişilik bir askerî güçle Bizans'a karşı saldırıya geçen Fatih, şehri fethetmekte ne kadar kararlı olduğunu atını denize sürerek göstermiş ve taraflar arasında şiddetli bir mücadele başlamıştır. Bizanslıların Osmanlı gemilerini boğazdan geçirmemek amacıyla Haliç'e gerdiği zincirler de bir işe yaramamış, Osmanlılar, bu engeli kadirgaları karadan indirerek aşmayı bilmişlerdir.

Grekler, harp esnasında mühim taktik ve stratejik hatalar yapmışlardır. İstenilen yardımlar zamanında gelmediği gibi, Grekler birlik ve beraberliklerini koruyamamışlar, Türkler ise her fırsatı yeni bir saldırı için değerlendirmişlerdir. Yazar, savaşın kaybedileceği anlaşıldığı halde Sultan'ın yaptığı barış tekliflerini kabul etmeyen Bizans yöneticilerini de suçlamaktadır. Halbuki biraz zaman kazansalardı belki ileride yeniden özgürleşme fırsatı yakalanabilecekti. Young, tarihçi Franzes'in Konstatin'in bu davranışını övmesini taaccüple karşılamaktadır. Nitekim sonuç onlar açısından tam bir başarısızlıktı. Buna mukabil Türkler başarılarını büyük törenlerle kutlamaktadır. Young bu merasimleri de ayrıntılı şekilde tasvir etmektedir.

Harp sonrası Türklerin şehirde yaptıklarını acımasız bulan yazar, fakir bir şehirde onlar için en değerli şeyin köleler olduğunu ve 100.000 kişilik bir nüfustan yalnız 10.000 kişi bırakıldığını belirtir. Young fetih sonrası Osmanlıların, şehirdeki yapıyı daha iyi yönetebilmek için "milletler" sistemi kurduğunu, hür olanları bilinçli bir şekilde köleleştirdiğini yazmaktadır. Bununla birlikte yazar, Osmanlıların geride kalan Roma halkının kültür mirasını bütünüyle yok etmediklerini, mesela günümüze kadar Fener'de bütün Rum-Bizans ailelerinin adlarının yaşamaya devam ettiğini söylemektedir. Yazara göre bu Fenerli aileler, Grek milletinin kuruluşunda önemli olan iki temel unsurdan birini oluşturmaktaydı. Young, daha sonra meydana gelen olayların tam olarak bilinemediğini ve karanlıkta kaldığını belirttiikten sonra, bu konuda Türk kronikleri ile Rum soylularının suçlamalarının hesaba katılmayacağını yazar. Türk kroniklerinin anlatılarını oldukça abartılı ve komik bulur. Buna bir örnek olarak da Hoca Sadeddin'den bir alıntı yapar. Bu alıntıda Sadeddin, fethi Allah'ın bir lütfü olarak değerlendirir. Young, belli bir bağlam içinde anlatmayan ve Arap harfleriyle yazılan

bu eser okunduğunda Türklerin neden okumayı sevmediğinin de anlaşılacağını ifade eder. Bu konuda Gibbon'un anlatıklarını daha doğru bulur. Bununla birlikte o Gibbon'u da diğer modern tarihçiler kadar bu olayın gerçek anlamını görememekten dolayı eleştirir. Fetihde cereyan eden diğer olayların anlatımının esasen ikinci derece olduğunu beyan eder.

Ona göre bu büyük hadiseyi modası geçmiş bir sistemin gelişimi olarak görmek gerekir. Yalnızca Kostantinopol'de çok canlı yerel bir milliyetçiliğin temelleri üzerine bir uluslararası sistemi kurmanın mümkün olmadığını belirtir. Kuvvetli Türk milletinin zayıf Grekleri yenmesini kaçınılmaz bir olgu olarak değerlendirir. Veziriâzam Halil Paşa'nın girişimleri başta olmak üzere yapılan bütün teşebbüslerin sonuç vermemesini de bunun bir kanıtı olarak ileri sürer.

Devrin ahlakçıları bu fethi, İslam'ın Hristiyanlık üzerine bir zaferi ya da zulme karşı adaletin bir zaferi olarak görürken yazar bu yorumların hiçbirini benimsemez. Ona göre İstanbul'un fethi çöken Grek imparatorluğun ideallerinin yerine sağlam Osmanlı sosyal sisteminin geçmesinden ibarettir. Aslında bu fethin en önemli sonuçlarından biri dünya tarihinde artık kalelerin rolüne son verilmiş olmasıdır.

Nihayet Young'un, İstanbul fethine dair anlatısına bir bütün olarak bakıldığında, objektif bakışla izah edilemeyecek pek çok unsura rastlanmaktadır. Bununla birlikte Bizans'ın çöküşü ve şehrin düşüşünü bazı açılarından doğru değerlendirmişe benzemektedir. Bu olayın fethle bitmesinde Grek toplumunun yapısındaki bozulmaların payı kadar, takip edilen politik yanlışlar ve uygunsuz konjonktür etkili olmuştur. Ayrıca Greklerin komşuları ve sosyal kesimlerle ilgili siyasetlerinin olumsuz olması Osmanlılar karşısında büyük bir gücün oluşmasını önlemiştir. Hepsinden de önemlisi Osmanlıların üstün teknik bilgi ve topları bu fethihte temel bir rol oynamıştır.

Resim 3; Bizanslıların Telaşı, Ricaut, Gravür (Popüler Tarih sayı 33, s,28)